

ROOISE STREKEN 36 ETYMOLOGIE EN ZO VAN DE ROOISE BUREN deel II

Geïsoleerde ligging van Rooi

Sint-Oedenrode lag van oudsher vrij geïsoleerd en was door veel hei omgeven. In het westen, waar Rooi grenst aan Best en Liempde, was dat niet het geval. Op de grens, net achter de boomkwekerij van Van den Berk, stond sinds de 14^e eeuw, en staat sinds een tiental jaren opnieuw, Paal de Driestein, een grensmarkering tussen drie dorpen.

Sint-Oedenrode door hei omgeven behalve richting Best en Liempde

Best afgesplitst van Oirschot

Tussen Sint-Oedenrode en Best ligt buurtschap de Vleut, in de 16^e eeuw geschreven als Vluete. Het ligt voor de hand dat dit een waternaam is en stamt van vloed of vliet, net zoals bijvoorbeeld de plaats Vleuten. Het vreemde is echter, dat er ter plekke geen beekje of andere natuurlijke waterloop te bekennen is. Daarom wordt ook wel gesuggereerd dat het hier 'overstromingsgebied' zou kunnen betekenen. De meest waarschijnlijke verklaring is echter dat de naam Vleut afstamt van het Middelnederlandse 'vloit' wat ondiep of vlak betekent. Vleut staat hier dan voor 'ondiepe schotelvormige uitholling in het terrein'. Sinds 2012 is de Vleut een beschermd dorpsgezicht. Het buurtschap ligt in de gemeente Best. Deze gemeente is nog niet zo oud. Best, dat behalve uit de Vleut ook uit de buurtschappen Naastenbest, Verrenbest en Aarle bestond, splitste zich in 1819 af van Oirschot. Wat de naam Best etymologisch betekent, is eigenlijk onbekend. De naam voert terug tot de prehistorie. Mogelijk heeft het iets te

maken met 'basti' wat 'schors, boomschil' of 'uit bast gemaakt touw' betekent. In ieder geval heeft het niets van doen met de soms gehoorde veronderstelling dat de naam Best afstamt van 'bessenstruik' of 'bies' en dan 'plant van vochtige heidegrond en moerassen' zou betekenen.

Paal de Driesteen markeert de grens van Sint-Oedenrode (nu Meierijstad), Oirschot (nu Best) en Liempde (nu Boxtel), tevens de grens tussen Peelland en Kempenland

Best is een afsplitsing van Oirschot. De naam Oirschot bestaat uit twee delen. Het laatste deel is 'schot' of 'schoot', wat 'hoger gelegen land in een moerassig gebied' betekent. Maar 'schot' kan ook afgeleid zijn van 'skauta' in de betekenis van beboste zandrug. Het eerste deel van de plaatsnaam is 'oir', waarbij de 'í', zoals in het Middelnederlands gebruikelijk, een verlenging van de 'o' is. Hetzelfde geldt voor Oisterwijk maar eigenlijk ook voor Sint-Oedenrode. De 'e' is hier ook een verlenging van de 'o'. Dus zou men, maar wij doen dat lekker niet, moeten zeggen 'Oodenrode' in plaats van 'Oedenrode'. 'Oir' kan twee dingen betekenen, het kan verwijzen naar 'oeros' of 'grindhoudend zand' maar kan ook terug te voeren zijn op 'ijzeroer', dus 'een ijzeroerhoudende bodem'. Er is nog een derde verklaring voor 'oir'. Hiermee kan namelijk hetzelfde bedoeld worden als met 'aar' wat op 'water' duidt. Het verwijst dan naar een hoge plek in of aan een natte laagte. Hiervan is tegenwoordig nog steeds enigszins sprake.

Liempde, nu gemeente Boxtel

Liempde werd vroeger ook wel geschreven als 'Lijmt' of 'Limde'. Dit is een Germaanse naam mogelijk ontstaan uit het woord 'lim' dat leem of kalk betekent. Deze verklaring is heel aannemelijk gezien de leemhoudende bodem in Liempde. Hoewel minder aannemelijk kan de naam ook te maken hebben met het Germaanse 'lima' wat 'boomtak' betekent. Liempde betekent dan zoiets als 'plaats waar voederloof gesneden wordt'. Liempde kende langdurig een bijzondere band met Sint-Oedenrode. Niet alleen maakte het deel uit van het graafschap Rode, maar de inwoners werden ook Rooienaren genoemd en er golden dezelfde costuimen (rechtsregels). Eind 14^e eeuw werd de nauwe band met Rooi doorgesneden toen Hertogin Johanna van Brabant het dorp in 1391 schonk aan Ridder Willem van de Meeren van Boxtel. Toch bleef de band met de hoofdplaats van Peelland bestaan. Zo was de zielzorg voor de inwoners van Liempde nog eeuwenlang het werk van Rooise kanunniken. In de negentiger jaren van de vorige eeuw bleek deze band nog steeds te bestaan. Liempde koos er duidelijk voor samen te gaan met Sint-Oedenrode, maar het werd uiteindelijk in 1996 een fusie met Boxtel. Een bekend in Liempde geboren kunstenaar was Johannes Kruysen 1874-1938. Hij was kunstschilder en vooral bekend om zijn landschappen, portretschilderingen en religieuze voorstellingen. Johannes was autodidact wat waarschijnlijk de reden was dat hij door kunstcritici tijdens zijn leven sterk ondergewaardeerd werd. Hij trouwde twee keer. Bij zijn eerste vrouw verwekte hij 16 kinderen. Hij beperkt zich dus niet enkel tot het hanteren van zijn schilderskwast.

Zelfportret Jan Kruysen, kunstschilder en vader van 16 kinderen

In 1996 hield het bestaan van Liempde als zelfstandige gemeente op en ging het samen met Boxtel. Oude naamsvormen zijn vanaf de twaalfde eeuw chronologisch achtereenvolgens 'Buchestelle, Bucstel, Bocstelle, Boextel, Boxstel, Boxtell en Bocxtel'. De naam kan op verschillende manieren verklaard worden. Het tweede deel van de naam 'stelle' kan 'natuurlijke hoogte aan het water' betekenen. In Boxtel is dat water uiteraard de Dommel. Maar het kan ook met 'stellen' in de betekenis van 'plaatsen, zetten' te maken hebben. Het staat dan voor 'woonplaats, verblijfplaats of nederzetting'. Tot slot zijn er ook nog etymologen die beweren dat 'stelle' duidt op 'stal, dierenverblijf'.

Ook over de herkomst van het eerste deel van de naam Boxtel bestaat verschil van mening. Sommigen menen dat er een 'bok' of 'reebok' mee aangeduid wordt. In dat geval betekent Boxtel dus simpelweg 'bokkenstal'. Maar het is meer aannemelijk dat het te maken heeft met een boomsoort, namelijk een beuk. Boxtel zou dan betekenen 'woonplaats bij een beuk'. Een merkwaardig fenomeen in Boxtel is Jas de Keistamper. Jas is een reus van 3,45 meter die het doorzettingsvermogen van de Boxtelnaren verpersoonlijkt en het symbool is van de voortvarendheid van Boxtel. Hoewel Jas, een reuzenpop, pas sinds 1949 bestaat, is de traditie van de reuzenpop al eeuwenoud. Zij werden vroeger megedragen in processies en ommegangen. Wat Boxtel betreft gaat het verhaal dat Jas een groot aandeel heeft gehad in de aanleg van de eerste verharde weg in Brabant. Dit betrof een steen- of keienweg die eind 14^e eeuw in Boxtel aangelegd werd als onderdeel van de steenweg Den Bosch-Luik. De karwei kostte reuzenkracht want de keien (kinderkopjes) moesten met een keistamper worden aangestampt. De verharde weg bij Boxtel diende vooral voor het gemak van de vele bedevaartgangers die een bezoek wilden brengen aan de miraculeuze bloeddoeken in de Sint Petruskerk. Boxtelnaren worden tot op de dag van vandaag nog altijd 'Keistampers' genoemd en Jas prijkt op de Unescolijst van immaterieel cultureel erfgoed. Deze keistamper komt pas tevoorschijn als de burgemeester hem roept met de woorden: 'Jas waor bende?'

*Jas de Keistamper, reus van Boxtel.
Hij is zo groot dat alleen zijn hoofd hier past*

Gemonde, nu gemeente Sint Michielsgestel

Gemonde is ontstaan uit vier gehuchten die elk deel uitmaakten van een andere gemeente namelijk Sint-Michielsgestel, Sint-Oedenrode, Boxtel en Schijndel. Voor een verklaring moet teruggedaan worden naar het jaar 1314. Hertog Jan III van Brabant gaf in dat jaar een moerassig en onbewoonbaar gebied, de Bodem van Elde geheten, aan vier Heren die het bestuur en gezag in dit gebied deelden. Toen begin 19^e eeuw de moderne gemeentes vorm kregen, werd het gebied dus over vier gemeentes verdeeld. De naam Gemonde kwam al voor in de 7^e eeuw en werd toen geschreven in het Latijn als 'Datmunda' wat gelezen moet worden als 'Gaimunda'. 'Munda' komt van het Latijnse woord 'mons' wat berg betekent. Gemonde betekent dan zoiets als een 'plaats die ligt op een landschappelijke hoogte' langs de Dommel. Gemonde is bij een bestuurlijke herindeling in 1996 in zijn geheel, dus ook het deel dat onder Sint-Oedenrode viel, bij Sint-Michielsgestel gaan horen. Een zeer bekend inwoner van Gemonde was de zangeres Sandra Reemer. Zij werd als Xandra in 1950 in Indonesië geboren en na haar verhuizing naar Nederland kwam zij als klein meisje op school bij de nonnen in Vught terecht. Daar moest Xandra haar 'duivelse' voorletter van de zusters veranderen en ging zij voortaan door het leven als Sandra. In 1972 vertegenwoordigde zij Nederland samen met Dries Holten als 'Sandra & Andres' op het Eurovisiesongfestival met het liedje 'Als het om de liefde

gaat'. Zij eindigden op de vierde plaats. Daarna nam Sandra nog twee keer solo mee aan het songfestival.

Sandra Reemer 1950-2017

De X is een duivelse letter

Tot in de 17^e eeuw heette Sint-Michielsgestel achtereenvolgens 'Gessels', 'Gestele' en 'Gestel', wat 'bos op hoge zandgrond' betekent. Vanaf 1666 spreekt men van Sint-Michelsgestel, tegenwoordig Sint- Michielsgestel (er is dus nog een 'i' toegevoegd). Waarschijnlijk is de plaats genoemd naar de heilige met deze naam, de aartsengel Michael, omdat daar een aan hem gewijde kerk stond. Deze aartsengel is te herkennen aan zijn enorme vleugels en hij wordt altijd afgebeeld terwijl hij de draak, symbool van het

kwaad, bestrijdt. De aartsengel Michael staat ook afgebeeld op het gemeentewapen.

De aartsengel Michael doodt de draak, standbeeld bij Halder, Sint-Michielsgestel

Door: heemkundige kring 'De Oude Vrijheid', werkgroep geschiedenis

Contact: secretariaat@oudevrijheid.nl

Extra informatie op www.oudevrijheid.nl klik op 'Publicaties' en dan op Rooise Streken.

HEEMKUNDIGE KRING
DE OUDE VRIJHEID
Sint-Oedenrode